

Kriza očinstva: Zalazak i isparavanje očinstva, te ponovno vraćanje ocu

Josip Bošnjaković

profesor psihologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu i
Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu

 Bračno i obiteljsko savjetovalište

Uvod

U našem članku promišljat ćemo o problematici očinstva u današnjem društvu te uzeti u obzir krizu očinstva, povezujući je s očinstvom u društvu, obitelji, ali isto tako i s očinstvom među osobama posvećenog života, kako među redovnicima tako i među dijecezanskim svećenstvom. Svako dijete potječe od oca i majke, stoga ćemo se zadržati na ovakvu promišljanju očinstva i majčinstva. Kako svako dijete baštini od svojih roditelja nasljeđe, time i započinjemo našu temu *Kriza očinstva*. Vidjet ćemo, nadalje, kako se o krizi očinstva pisalo u prošlom stoljeću, i to već 1938. g., o čemu nam svjedoči Recalcatti koji, pozivajući se na Lacana, koristi termine *isparavanje* i *zalazak* očinstva. Otac ima razne uloge u odnosu prema djetetu, no uloga koju želimo naglasiti u našem radu tiče se toga da otac treba »održati lekciju rane i gubitka«. Osim ove lekcije, otac je onaj koji djecu upućuje prema vertikalni, koji ih poziva da uspiju nadići samo horizontalni vidik života i uzdignu se prema vertikalni te i nju učine svakodnevnim dimenzijom života.

Zahvalno je imati oca koji pomaže uzdizati se prema vertikalni, kao što je i hvalevrijedno biti u odnosu s ocem koji djetetu pomaže prepoznati i otkrivati vlastiti smisao u životu, o čemu ćemo promišljati pod logoterapeutskim vidikom. O dinamici odnosa oca prema djeci, a zatim i odnosu djece među sobom razmatrat ćemo na temelju biblijske priče o Jakovu i njegovoj djeci, na poseban način o Josipu egipatskom, iza čega ćemo se kratko zaustaviti na slici očinstva u Crkvi te u hrvatskom društvu.

Smatramo kako svaka kriza donosi i nove mogućnosti pa tako i kriza očinstva, o čemu na poseban način želimo povesti brigu te smo upravo toj tematici po-

svetili jedan duži dio. Na koncu smo pak htjeli naglasiti kako je važno promicati ulogu oca koji je spreman slušati i osluškivati vlastito potomstvo kako bi ga usmjeravao prema onim ciljevima i idealima koje potomstvo i samo bira, ne odbacujući pritom vrijednu baštinu *namrijetu* od oca, nego oplemenjujući je novim sadržajem.

U ovom uvodu također naglašavamo kako se u današnjem društvu često govori o pravima žena, o zaštiti majke i majčinstva, dok se o pravima muškaraca i zaštiti očinskoga prava govori vrlo malo, ili gotovo nikako. Muškarce se proziva zbog agresivnosti, zbog nasilja u obiteljima, no u isto vrijeme muškarac je često u počecima života jedne osobe isključen iz procesa odgoja. Imamo dojam da se oca, pogotovo u zapadnoj, hipermodernoj kulturi,¹ doživljava kao onoga koji je zaštitnik *barby* kćeri, ponosan na vlastitu kćer, a u isto vrijeme na nju duboko navezan. Odsutnost oca sa sobom donosi mnogostruke posljedice kako na pojedinca tako i na društvo.

Kriza očinstva jedna je od aktualnih tema u Italiji,² te upravo izričaj *kriza očinstva* postaje i određena mantra, dok se u našem društvu još ne govori o krizi očinstva, no nju mnogi »oci« i očevi proživljavaju.

No, radi li se o krizi očinstva, ili pak imamo potrebu da djeca odrastaju i odvoje se od pupčane vrpce vlastitog doma? U tom smislu, kriza očinstva sa sobom uključuje i druge moguće krize, kao što je kriza odnosa otac-dijete. Jednom kada sin/kći postane odrastao/la otac može mirno spavati, bez obzira bio on osoba koja je činila dobro ili zlo, jer jednom odrasli, preuzimamo odgovornost za ono što jesmo i za ono što želimo biti.³

¹ M. RECALCATTI, *Cosa resta del padre? La paternità nell'epoca ipermoderna*, Milano, 2015.

² A. MANENTI, *Poveri padri*, u: *Tredimensioni*, 11 (2014.), 6.; C. RISE, *Il padre, l'assente inaccettabile*, Milano, 2003.; M. RECALCATTI, *Cosa resta del padre? La paternità nell'epoca ipermoderna*; C. RISE, *Felicità è donarsi, Contro la cultura del narcisismo*, Milano, 2014.; V. ANDREOLI, *L'educazione (im)possibile. Orientarsi in una società senza padri*, Milano, 2014.

³ A. MANENTI, *Poveri padri*, 7.

Reći da smo baštinci naših očeva, znači priznati da njih više nema te da smo sada mi ti koji su pozvani donositi plodove.⁴ Onaj koji posjeduje talente, i koji nam ih je darovao na upravljanje, otišao je i sada smo mi pozvani donositi plodove.

Relikvije ili dar očinstva

Želimo li čuvati relikvije očinskog nasljedstva ili želimo unositi novinu u baštinu koju smo naslijedili?⁵ Koja je baština koju smo naslijedili? O krizi očinstva pisalo se i govorilo mnogo ranije, kao npr. Lacan o *zalasku* i *isparavanju* oca (1938. i 1969. god.). Dakle, ta je problematika odavna prisutna u društvu. U grčkoj mitologiji također se problematizirao odnos oca i sina: primjerice, Laja i Edipa, Dedala i Ikara, itd. Naravno, i u kršćanstvu je odnos Oca i Sina jedan od temeljnih odnosa o kojem promišljamo u Bibliji, ali i u teologiji.

Ovaj podnaslov, *Relikvije ili dar očinstva*, odabrali smo budući da sinovi nužno nasljeđuju, osim genetskog koda i ostavštine, i mnoge druge karakteristike, načine odnosa, pogleda na svijet, itd. Što sinovi rade s očinskom baštinom? Postaje li ona samo relikvija koja se dalje prenosi i koja se štuje, stavlja na neko uzvišeno mjesto, jer to i sam otac za svoga života traži, ili je pak očinska baština dar predan djeci, dar koji se umnaža i to na takav način da svako dijete bira kako će ga umnožiti? Dopuštaju li očevi da raste nešto novo i drukčije, ili osjećaju zavist prema onome novom što raste? Oplakuju li možda vlastite propuste, te u tom oplakivanju ne dopuštaju rađanje nečega novog? Jesu li očevi zauzeli pozicije, te se boje prepustiti sinovima na upravljanje vlastitu baštinu? Što ćemo u Crkvi s onima koji se žele vratiti u pretkoncilska vremena i koji »oplakuju« ono što je prije bilo?

Može se dogoditi da na vlastite »očeve« projiciramo svoje želje, te sami ne preuzimamo u ruke ono što se tiče nas, što bismo i sami mogli ostvarivati,⁶ obogaćivati, mijenjati. Naravno da dajemo prednost daru očinstva pred relikvijom, jer dar uključuje slobodu primanja i odgovornost što s njime učiniti. Osim toga, dar jest stvarnost koja ne obvezuje štovanje onoga koji nam je nešto poklonio, ali je zahvalnost ipak znak prepoznavanja vrijednosti samog dara. Stoga sinovska zahvalnost prema ocu pridonosi stabilnom i plodnom odnosu između oca i sina. O sinovskoj zahvalnosti možemo govoriti na društvenom, obiteljskom i crkvenom polju života. Imati djecu nije pravo nego dar, no u isto vrijeme imati oca također je dar. Svjesni kako ovdje koristimo posesivni glagol

(imati), želimo se također i svjesno ograditi od takva oblika posjedovanja, jer u biti mi nemamo oca ili majku, nego smo u odnosu prema majci ili ocu, budući da oni nisu stvari koje posjedujemo nego osobe s kojima smo u odnosu. Stoga i relikvija ili dar očinstva nije nešto što posjedujemo, nego nešto s čime upravljamo, a upravljanje nam daje veću mogućnost *manevriranja* od dara.

Epoha isparavanja i zalaska očinstva

Jedan od poznatijih psihoanalitičara Lacanova smjera u Italiji, Recalcati, govori o zalasku i isparavanju očeva.⁷ Recalcati se osvrće na Lacana i govori kako je Lacan napisao dva teksta o očinstvu i krizi očinstva, 1938. i 1969. godine, dakle godinu dana prije početka II. svjetskog rata, te godinu dana nakon protesta mladih protiv građanstva, ne samo u Europi nego u cijelom svijetu. U prvoj Lacanovoj reakciji autor naglašava kako se na zalazak očinske figure odgovara ludim pristankom i naglašavanjem totalitarnih režima, dok se u drugom slučaju događa »isparavanje očinstva« sveopćim naglašavanjem slobodnog tržišta i gdje otac gubi zakonsku i idealnu sliku.⁸ Recalcati ističe kako su totalitarni sustavi reakcija na pomanjkanje očinske figure, čvrste i sigurne, idealne i zakonske, te prenaplašavanje sile i nasilja kao jednoga mogućeg odgovora na pomanjkanje takve očinske figure.⁹

Nedostatak simboličkog oca i potvrđivanje i uzvišavanje fundamentalizma dva su lica jedne te iste medalje. Apel, poziv masa prema ludom i despotskom ocu, prema ocu razaranja i rata, jest patološki način nadoknađivanja društvene krize *Imago patris*.¹⁰

»Isparavanje« oca posljedica je protesta mladih protiv patrijarhalnog načina upravljanja, što se pak podudara s vremenom kada počinje cvjetati kapitalizam koji urušava svaki oblik ideala, pa tako i ideal oca. S kapitalizmom i konzumizmom ruši se granica između dopuštenoga i nedopuštenoga, mogućega i nemogućeg te promiče kultura užitka i slobode koja vrlo malo naglašava odgovornost. Na temelju ovih promišljanja uvidamo kako je kriza očinstva kompleksna stvarnost koja u sebi nužno uključuje promišljanje o različitim čimbenicima koji tome pridonose. Zanimljivo je svakako primijetiti da Recalcati, pozivajući se na Lacana, govori kako je čovjek potro-

⁷ M. RECALCATI, *Cosa resta del padre? La paternità nell'epoca ipermoderna*, 38.

⁸ Isto, 35.-36.

⁹ Bilo bi zanimljivo protumačiti i odlazak mladih ljudi iz Europe u ratne pohode *Islamske Države* te na koji je način i to povezano sa zalaskom i isparavanjem očinstva u svijetu zapadne kulture.

¹⁰ Isto, 40.

⁴ Isto, 8.

⁵ Isto.

⁶ Isto, 9.

šaćkog društva izabrao isključiti »stvari ljubavi« iz vlastitog svijeta, isključujući Drugoga iz svog života. Čovjek hipermoderne radije bira stvar, ekonomski vrijedne stvari, i tu se osjeća siguran, dok u nesigurnosti odnosa prema drugoj osobi, gubi nutarnju sigurnost. To je, prema njemu, tiha drama koja se događa u kapitalističkom svijetu, u svijetu gdje je primarni objekt stvar, a ne osoba.

Ovdje pod primarnim objektom podrazumijevamo odnos koji jedna osoba stvara dok izgrađuje vlastiti međuljudski svijet. »Isparavanje« oca povezano je, dakle, s isticanjem materijalnih objekata. Ispražnjavanje, zalaz, pad očeve simboličke vrijednosti odgovara marginaliziranju »stvari ljubavi«. Gdje se prenatlažava libido smrti, umanjuje se libido ljubavi. Tako ćemo, ističe Recalcati, imati zakon bez želja, anoniman, birokratski, nesposoban ostaviti prostora izuzetcima te, s druge strane, želju bez ikakva zakona, to jest nagon za užitkom bez ikakva horizonta, autističan, mortiferan, bez ikakve poveznice s Drugim.¹¹ U svijetu kapitalizma ruši se poveznica između zakona i želje, a to i jest zadatak oca – čuvati i utjelovljivati zakon. Otac je onaj koji uči postavljati granice između mogućega i nemogućeg, dopuštenoga i nedopuštenog.

Očev zadatak: lekcija rane i gubitka

Lekcija rane i gubitka jest zadatak koji je tijekom povijesti u raznim kulturama bio pridržan ocu te stoga želimo ovu lekciju u našem članku istaknuti pred drugim zadatcima koje jedan otac ima u odnosu prema djeci. Otac je onaj koji uči da život nije samo zadovoljstvo, uspjeh, potvrđivanje, sigurnost, nego također i gubitak, nedostatak, napor, bol. Najdublja iskustva, počevši od ljubavi, imaju svoj početak i oblik upravo u iskustvu gubitka.¹² Rise promatra i sliku Kristova uzvišenja na križ kao iskustvo preko kojeg Isus, kao Očev Sin, sazrijeva i biva uveden u smisao patnje. U antropološkom smislu riječi, otac je »nositelj rane«, onaj koji uvodi u smisao patnje i ranjivosti te upravo i zbog toga može prenijeti sinu osjećajnost, kao i same osjećaje. No u isto vrijeme i bogatstvo: izdržati bol i dokučiti smisao.¹³

Otac je onaj koji uvodi u smisao gubitka i koji potiče sina na iskustvo suočavanja s mogućim gubitcima. Upravo preko takva djelovanja sin sazrijeva. Različite kulture imale su tijekom povijesti razne oblike inicijacije djece u odraslu dob, no čini se kako je današnje društvo odlučilo odbaciti takve obrede, prvi put u povijesti. Želi se odrastati bez rana, bez

gubitaka. Na osobit način se boji stupiti u vertikalni odnos s Bogom, negira ga se, događa se sekularizacija. A da i ne pričamo o tome kako nitko ne želi biti uzvišen na križ.¹⁴ Nužnim nam se čini ovdje pojasniti kako Kristovo uzvišenje na križ ne znači prije svega uzvišenje zbog patnje, radi patnje, nego uzvišenje poradi ljubavi prema čovjeku, koje u sebi uključuje patnju i gubitak. Perspektiva se mijenja ako na prvo mjesto stavljamo muku, a tek iza toga ljubav Kristovu. U hrvatskom jeziku govorimo o *Muci Kristovoj*, dok je izvorni značaj latinskih riječi *Passio Christi* u sebi puno bogatiji. Pasija Kristova označava ljubav, pasiju, strast, zagrijanost Krista za čovjeka, a muka je posljedica i prihvaćanje patnje iz Kristove ljubavi prema čovjeku.

Između neba i zemlje¹⁵

Značajan je ritual odvajanja djece u plemenu Kurnai u Australiji gdje očevi uzimaju djecu iz majčina naručja, podižu ih prema nebu, a djeca šire ruke prema istom nebu. Višestruko je značenje ovog rituala, no svakako je simbolično i to što podižu djecu prema nebu, te time djeca ne ostaju pripijena i opijena samo materijalnim, zemaljskim stvarima, već se također okreću i onome što je duhovno, božansko, transcendentno. Valja nam ovdje spomenuti i priču iz grčke mitologije, gdje otac Dedal i sin Ikar nastoje pobjeći iz labirinta na Kreti. Njihov bijeg iz labirinta jest želja odvojiti se od samo horizontalnog usmjerenja u životu i podići se iznad onoga što ih okružuje. Koristeći ptičje perje i vosak, Dedal pravi Ikaru krila, te podučava sina da ne leti previsoko jer će sunce otopiti vosak, ali ni prenisko jer će more vlagom natopiti perje – i u jednom i u drugom slučaju sin bi mogao kobno završiti. I ovdje se susrećemo s temom očeva postavljanja granica sinu.

Želja za previsokim letom karakteristična je za mnoge adolescente, no može uroditi grandioznošću koja zarobljava osobu, ne pomaže mu živjeti, nego ga zapravo zarobljava u umišljenoj veličini. Preniski, pak, let ne pruža osobi mogućnost istinskog ostvarenja. Ikar, ponesen brzinom i visinom leta, usmjerava svoja krila previsoko prema suncu, te otac nakon određenog vremena primjećuje na valovima mora tek ostatke krila utopljenog Ikara. Sin nije poslušao upute oca da ne leti previsoko. I ova nam priča govori o nužnosti postavljanja granica ljudskoj slobodi

¹⁴ Isto, 20.

¹⁵ Boris Novković u svojoj pjesmi *U dobru i zlu*, koju počinje riječima: *Između neba i zemlje kad te ljubim prolazim i nastavlja: Ni vatre ni vode ne boj se. Kada te slome, samo sklopi oči zovi me, u dobru i zlu, u javi i snu, znaj da uvijek bit ću tu, i kad padne noć i kad svane dan, tu sam ljubav da ti dam*, realno opisuje ljubav, u smislu da ljubav uključuje i dobro i zlo, vatru i vodu. Ovim naslovom simbolično uvodimo u sadržaj ovoga poglavlja.

¹¹ Isto, 48.

¹² C. Rise, *Il padre, l'assente inaccettabile*, 12.

¹³ Isto, 14.

i ljudskom djelovanju.¹⁶ Govori nam o nužnoj prisutnosti oca u današnjem društvu, jer on je taj koji će pomoći djetetu letjeti između neba i zemlje, pronaći i održavati ravnotežu između dobra i zla.

Logoterapeutska perspektiva očinstva

V. Frankl, utemeljitelj logoterapije, isticao je kako je čovjek biće koje je pozvano u životu odgovoriti na smisao koji mu život nudi, no on taj smisao treba pronaći. Razmišljajući o perspektivama očinstva, naglašavamo kako su poželjne upravo one očinske figure koje će znati pomagati »sinovima« da otkrivaju koje im životne mogućnosti život pruža, a neće sami nametati »sinovima« ono što se njima kao očevima čini najbolje. Krije li se iza očeve »sveznajuće« volje sebičan pristup »sinovima«?¹⁷

Kojim se riječima otac obraća sinu – jesu li te riječi birane, tražene, ili su to pak riječi cinizma, ismijavanja pred drugima i slatkog uživanja što je dijete ipak slabo? Biti otac, kao što smo to već spomenuli, jest dar, a tek onda dužnost ili obveza. I ovo promišljanje mijenja perspektivu, budući da otac može biti otac samo onda kada postoji i dijete. Biti obdaren, najčešće predstavlja radost za onu osobu koja je obdarena. Biti obdaren, znači također biti svjestan da dar koji je otac dobio nije vlasništvo, nego dar, a taj dar postaje onda i obveza. Otac je onaj koji podržava i podupire autonomiju sina, kćeri. Radost oca i jest u tome što može pružiti autonomiju djetetu, pomoći mu da se osamostali. Očeva je uloga pomoći djetetu da se iskuša u avanturi vlastitog odabira, prema želji koja je u skladu s principima istinitoga, dobrog, lijepoga, poštenog, što u sebi istovremeno ne isključuje mogućnosti i da će se dijete susresti i s pogreškama, da će se ponekada »nasukati«, i slično. Dapače, to »nasukavanje« i jest nužno iskustvo koje oslobađa od svemoćne misli, te omogućava realan pristup stvarnosti. Kriza očinstva jest kriza koja je okrenuta potomstvu, odnosno djeci, obilježena samim odnosom djeteta prema ocu, ali isto tako i odnosom društva prema ulozi oca. Pitamo se, kada bi se više vrednovala uloga oca, bi li i sami očevi svoju ulogu više doživljavali kao dar, kao smisao koji im život nudi, te u kojem se oni kao ljudi, muškarci, mogu ostvarivati?

Otac i djeca: biblijska perspektiva

Govoriti o ocu nužno znači govoriti o odnosu oca prema djeci, no isto tako i o odnosu između braće i sestara, o odnosu među djecom. Stoga ćemo primjer jednog takva odnosa izvući iz Biblije, iz Knjige Po-

stanka – priču koja govori o odnosu oca Jakova-Izraela prema njegovoj djeci, ali i o odnosu braće jednih prema drugima (Izl 37-50). Češće je ovaj dio Knjige Postanka poznat i po Josipu egipatskom. Kakav je bio odnos oca Jakova prema sinu Josipu, i sinu Benjaminu, te prema ostalim sinovima?

Promišljajući o Josipu egipatskom, često upravo nje ga stavljamo u središte i na neki način suosjećamo s njime zbog onoga što je doživio od vlastite braće. No odnos njegove braće prema njemu bio je i plod ponašanja oca Jakova-Izraela koji je volio sina Josipa više od druge djece, sve do toga da je njemu dao posebnu, kićenu, haljinu.¹⁸ (Izl 37,3: *Jakov je volio Josipa više nego ijednog svog sina jer je bio dijete njegove staračke dobi; i on mu napravi kićenu haljinu.*)

Poradi takva odnosa oca prema sinu počinje razdor među braćom: *Kako njegova braća opaze da ga njihov otac voli više od svih drugih svojih sinova, zamrzegao ga toliko da mu nisu mogli ni prijaznu riječ progovoriti.* Privilegij očinske ljubavi rađa zavišću, ljubomorom kod ostale djece, što ima i svoje posljedice. Uzrok takvom odnosu među braćom valja tražiti u očevu stavu prema njima. S razlogom se naglašava da na djecu i njihovo ponašanje ponajviše utječe uzajamni odnos roditelja (muž-žena), ali i odnos roditelja prema djeci.

Nakon što je prošao iskustvo vlastitog sazrijevanja (odbačen od braće, oklevetan od Potifarove žene, bačen u zatvor), Josip egipatski susreće se s vlastitom braćom. Naime, od svoje braće zahtijeva da prenesu njihovu ocu kako želi vidjeti najmlađeg sina Benjamina. Otac Jakov-Izrael boji se da ga ne bi izgubio, no upravo tim odvajanjem od sina dolazi do sazrijevanja i oca i sina. Otac je spreman izgubiti, a ne kontrolirati, dok sin Benjamin postaje samostalniji, slobodniji, usmjereniji na braću. U ovom slučaju, uspjeh je očinstva u tome što je uspio pridonijeti zajedništvu vlastite djece. A to je jedna od većih baština koje otac može namrijeti djeci.

Uloga oca odlučujuća je u prakticiranju religioznoga života. Vrlo zanimljivo istraživanje, provedeno u Švicarskoj 2002. god., a objavljeno 2004. god. u engleskom časopisu *New Directions*, potvrđuje da je jedan od najznačajnijih čimbenika hoće li djeca prakticirati vjerski život, upravo vjerski život oca. Ako otac ne prakticira vjerski život, samo jedno dijete od njih 50 prakticirat će vjerski život. S druge strane, dokazano je da u onim obiteljima gdje otac živi vlastitu religioznost, 2/3, odnosno 3/4 od ukupne populacije živjet

¹⁶ C. RISE, *Il padre, l'assente inaccettabile*, 31.-32.

¹⁷ B. BAYLE, Otac i majka: spolno različito roditeljstvo. Razmišljati o roditeljstvu s logoterapijom Viktora Frankla, u: *Communio*, 109 (2010.), 19.

¹⁸ Kako se mi u Crkvi odnosimo prema onima koji imaju neku »posebnu haljinu«? Je li ona izraz privilegija ili pak nagrade? Jesu li haljine znak privilegirane očeve ljubavi ili pak znak nagrade, ili i jedno i drugo? Ne bismo trebali biti isključivi, pa tako ni ovdje.

će i prakticirati vlastitu religioznost. Ovo je podatak koji bismo trebali uvažiti i u našem pastoralnom radu.¹⁹ Govorimo li dovoljno o pastoralu očeva? Koliko su očevi prisutni u našem župnom životu i na koji način ih angažiramo?

Daleko su od očinstva pre-časni i pre-uzvišeni, baš kao i Ikar od Dedala

Ono što se pre-naglašava ima svoje značenje, no najčešće pre-naglašavamo ukoliko nije dovoljno uzeta u obzir ona stvarnost koju želimo naglasiti, pa je onda u tom slučaju potrebno pre-naglasiti. No ako se jedna stvarnost pre-naglašava, tada se gubi važnost onog svakidašnjega i uobičajenoga, već naglašenog. Raznih oblika pre-naglašavanja postoji i u Crkvi, kao što su pre-časni, pre-uzvišeni, vele-časni. Ove riječi opterećuju jedan odnos te pozivaju na odgovornost koja nadilazi i granice ljudskoga, prijeteci da se poput Ikara strovalimo u grandioznost, kao valovlje oceana, i time ugušimo vlastitu osobnost.

Ne ulazeći u sva tumačenja ovih riječi, ipak se želimo zaustaviti na riječi pre-uzvišeni. Nedavno smo proslavili Uskrs, a prije Uskrsa i *Uzvišenje* Isusa Krista na drvo križa. On je bio uzvišen. O kakvom se uzvišenju radi? Budući da je služio drugima, sebe u potpunosti dao drugima, on biva uzvišen, te će svi oni koji budu se zagledali u njega, kao što su se Izraelci zagledali u mjedenu zmiju u pustinji, biti ozdravljeni. Biti uzvišen kao što je Isus bio uzvišen, znači prihvatiti patnju i prihvatiti ograničenje, o čemu smo već pisali kada smo govorili o ulozi oca kao onoga koji uvodi u znanje rane, boli i gubitka. Biti uzvišen, nadasve znači dati, položiti svoj život za život drugih. U našem društvu se češće uzdižu oni koji traže da im se služi. Krist daje jednu novu perspektivu služenja te upravo i zbog takva načina odnosa biva uzvišen.

U Katoličkoj Crkvi mnoge svećenike i biskupe nazivaju i zovu *oče, padre, patre...* Jesu li svećenici i biskupi očinski karakter, o tome se također promišlja,²⁰ no isto tako možemo se pitati jesu li i redovnici, provincijali, generali redova – oci? Jesu li nam predaleko pre-uzvišeni, pre-časni, vele-časni,²¹ toliko daleko da je nemoguće u njima primijetiti očinski pristup? I kada netko traži »duhovnog oca«, uistinu je teško pronaći takvu osobu, ponekada se čini kao da traži iglu u plastu sijena.²²

Ima li činjenica da očevi nisu kao nekoć kakve posljedice i na svećenike, kao duhovne oce, kao one

koji su ponekada imenovani kao pater, kao padre ili, doslovno, oče? Što je ostalo od očinstva i koje su mu perspektive? Ova pitanja ostavljamo otvorenima u našem promišljanju.

Očevi rata

Ono što se u Hrvatskoj događalo u zadnjih dvadeset godina možemo također tumačiti i u perspektivi očinstva i ulozi oca u oslobađanju Hrvatske, odnosno u obrani suvereniteta slobodne države Hrvatske. Mnogi očevi, hrabri, pravi *aneri-avḥp-i* (avḥp, avḥpós – muž, grč. prijevod) (*ne-ameri*), krenuli su u obranu domovine Hrvatske. Dali su svoje živote, dakle sve ono što su imali, stavljajući na kocku najvrednije što su imali. I zahvaljujući njihovoj tako hrabroj žrtvi mi danas živimo u slobodnoj zemlji. Slobodan sam ovdje napisati da oni koji nisu znali ili nisu mogli vrednovati sliku očinstva, dapače, koji su omalovažavali, pa i danas još uvijek omalovažavaju te herojske čine mnogih očeva, jesu upravo oni koji ne osjećaju ponos zbog vlastitih očeva.

Želimo li hrvatskom društvu dati nešto vrijedno tada mi se čini nužnim ponovno vrednovati žrtvu mnogih očeva, avḥpós. Ponekad se stječe dojam kao da su naši očevi isparili pred Haaškim sudom! Mnogobrojne i raznolike žrtve i životi, požrtvornost i predanje »očeva rata« jesu ponosna baština našeg hrvatskog naroda. Nasilno nametanje krivnje i obezvređivanje žrtve njihovih života dovodi u opasnost i nas same da izgubimo »kralježnicu« društvenog života. Hrvatski otac je 90-ih godina pokazao svoju »kralježnicu« te stoga možemo kao »djeca rata« biti ponosni na njih.²³

Kriza očinstva!!! Ima li i ova kriza moguće perspektive?

Budući da je svaki otac su-stvaratelj djeteta, on se time ostvaruje i kao biće koje stvara, kreira, te ujedno jednim dijelom i poznaje ono što stvara. Stoga ovdje želimo naglasiti kako biti otac ne uključuje samo biološko stvaranje, nego, i još više, duhovno, psihičko, kulturno, intelektualno stvaranje vlastitog potomstva. Upravo na ovim područjima očevima se pruža šarolika mogućnost kreativnosti i stvaranja novih perspektiva. Ovakav oblik očinskog stvaranja vrlo je lako primijeniti i u svećeničkim, odnosno redovničkim životima, budući da velik broj svećenika, redovnika i redovnica ima priliku, kako u školi tako i u župi, kreirati i stvarati buduće ljude koji će zauzimati odgovorna mjesta u našem društvu. Stva-

¹⁹ C. RISE, *Il padre, l'assente inaccettabile*, 34.

²⁰ A. MANENTI, *Poveri padri*, 7.

²¹ Čini mi se da bi bilo dobro u pojedinim situacijama češće pjevati pjesmu *Žeteoca – Zovi me imenom*.

²² A. MANENTI, *Poveri padri*, 7.

²³ Ne bismo željeli dublje zalaziti u tumačenje jedne moguće hipoteze, no zanimljivo je u ovom kontekstu uočiti da hrvatski narod bira ženu za predsjednicu, ili pak bira jednog »drukčijeg oca«.

rajući i kreirajući potomstvo, otac ujedno i dijelom poznaje ono što je kreirao, stvarao, iako svaka osoba ostaje nedovršena i otvorena ljudska egzistencija.²⁴

Druga perspektiva koju jedan otac može otkriti vlastitom potomstvu jest sloboda. Ako je otac svjestan samoga sebe i obiteljskih dinamizama, on vlastitom potomstvu može pomoći da iskorači iz ustaljenih i utabanih staza kojim je on kao otac išao, te mu pružiti mogućnost da bude slobodno od baštine, uzimajući ono što je vrijedno, a odbacujući ono što opterećuje rast i slobodu promišljanja, osjećanja i kretanja.²⁵

Treća perspektiva jest perspektiva budućnosti. Otac je onaj koji nas podsjeća da imamo vlastitu prošlost, no isto tako on nam omogućava da imamo i budućnost. Otac nam pomaže da se oslobađamo različitih vidova ropstva, stoga ovdje želimo povezati iskustvo izraelskog naroda s ljudima današnjice. Baš kao što je Jahve vodio izraelski narod kroz pustinju te imao trostruku ulogu u odnosu prema narodu, tako i svaki otac, bio on biološki ili duhovni, ili pak samo duhovni, ima tu ulogu: uzdizati narod od potrebe za samo materijalnim, imati pred očima krajnji cilj putovanja, te pomagati u prijelazu vlastitom snagom očinstva. S ovim karakteristikama otac je poput orla koji simbolizira ove zadatke.²⁶

Nadalje, otac je čuvar djeteta, čuvar kojemu nema premca. On je taj koji vodi brigu o potomstvu i koji štiti potomstvo, no isto tako ne čuva ljubomorno za sebe, nego čuva kako bi se potomstvo moglo ostvariti. Prekrasan primjer toga je lik sv. Josipa, koji čuva potomstvo te se stavlja na raspolaganje Božjem planu o Svetoj obitelji.²⁷

Zatim, otac je onaj koji pomaže vlastitom potomstvu otvarati perspektive rada i posla. U obitelji, napose u odnosu sin – otac, uči kako se odnositi prema poslu i kako stjecati radne navike koje će sinu kasnije u životu biti od velike koristi. Sposobnost podnijeti muku i teret, ne samo onu intelektualnu nego i psihičku, tjelesnu i duhovnu, povezana je s odnosom prema poslu i prema obvezama s kojima se osoba tijekom svog života susreće. Učeći se raditi, uči se i biti su-stvaratelj materijalnih, duhovnih, intelektualnih stvarnosti, a ujedno i potiče odgovornost prema stvorenom.²⁸

Sljedeća perspektiva koju otac otvara vlastitom potomstvu jest perspektiva ispravljanja i opominjanja.

Otac je onaj koji ispravlja, upravlja, usmjerava na pravi put pa je stoga ponekada pozvan i opomenuti vlastito dijete kako bi ga usmjerio na pravi put. Takvim očevim postupkom dijete uči postavljati granice sebi i drugima, ali isto tako putem ispravljanja i opominjanja dijete također uči i razvijati volju, a jaka volja preduvjet je i velikih pothvata za koje se sprema svako dijete.²⁹ Čini se da je današnje društvo obilježeno slabom voljom i brzim uspjehom, dok je nekada više bila naglašena jaka volja i dugotrajni uspjeh.

I, na koncu, zatvaramo perspektive karakteristikom oca koji je sposoban slušati. Nakon što smo progovorili o perspektivama koje jedan otac otvara vlastitom potomstvu, želimo vrednovati one očeve koji su spremni od vlastite djece i nešto novo naučiti, koji su zapravo znatiželjni što njihova djeca uče, što znaju, što su donijela doma iz škole, vrtića, s igrališta, iz Crkve, od prijatelja, sa župe. Želimo vrednovati očeve koji neće isticati samo vlastitu vrijednost i vlastito djelo, nego će biti radosni zbog uspjeha vlastite djece, djece u širem smislu riječi. Želimo vrednovati očeve koji ne misle da njihova riječ uvijek mora biti zadnja.

Zaključak

Promišljajući o krizi očinstva u okviru teme *Vjesnika* »Vjera i životne krize«, svoje smo promišljanje temeljili ponajviše na psihološkim pretpostavkama i postavkama ne ulazeći u problematiku vjere, no svjesni smo kako i ovo *samo* psihološko promišljanje otvara mogućnosti za neke nove zrake svjetla u mračnim prostorijama hipermodernog očinstva. Naravno, bilo bi zanimljivo povezati ovo naše promišljanje i s vjerom u Oca nebeskoga, no to ostavljamo čitatelju na slobodno promišljanje. Biti u odnosu s ocem, nužno znači biti dijete, te stoga ostavljamo i jedno drugo moguće polje promišljanja – a to je biti dijete i kada smo odrasli, i kada smo očevi. Postoji funkcionalno i nefunkcionalno življenje vlastitoga djetinjeg dijela bića. Sve dok vjernici očekuju od pape, biskupa, svećenika da pokrenu nešto novo u župi, i sami vjernici ostaju na razini djece, ostaju kćeri i sinovi koji ne preuzimaju odgovornost za novo proljeće u vlastitoj župi, a to više podsjeća na djetinjasto, nego na djetinje ponašanje. Djeca su pozvana napuštati stare vidike i hrabro otvarati nove stranice povijesti, nove stranice odnosa i zajedništva, oplemenjujući baštinu koju su naslijedili od očeva, u čemu očevi imaju nezamjenjivu ulogu. I kriza očinstva stoga nas potiče na ponovno vrednovanje uloge oca u našem društvu te obvezuje da pomognemo očevima u njihovu zahtjevnom i izazovnom zadatku oplemenjivanja vlastitog potomstva. ■

²⁴ C. RISE, *Il padre, l'assente inaccettabile*, 35.-37.

²⁵ *Isto*, 37.-38.

²⁶ *Isto*, 40.-41.

²⁷ *Isto*, 41.-43.

²⁸ *Isto*, 43.-45.

²⁹ *Isto*, 45.-48.